ORHAN KEMAL’İN “BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE” ADLI ESERİNDE GÖÇ OLGUSU VE ÖTEKİ

Engin BÖLÜKMEŞE

Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü
enginb@gmail.com

Özet

Bu çalışmada Orhan Kemal’in “Bereketli Topraklar Üzerinde” adlı eserinde, göç olgusunun nasıl işlendiği ve aktarıldığı ayrıca göç sonucu gerçekleşen “ötekileştirmenin” boyutu-kapsamı irdelenecektir. 1950’li yıllarda sanayileşmenin hızlanması, köyden kente göçün başlaması ve özellikle de üretim merkezlerinden birisi olan ve iç göç talebinin en yoğun olduğu Çukurova bölgesine göç edenlerin dramı incelenecektir. 1950’li yılların Türkiye’sinin eserde nasıl işlendiği, ekonomik sıkıntılar sonucu göç etmeye mecbur kalan kitlelerin, sanayileşme sürecinde hangi olumsuz durumlara maruz kaldıkları, neden ve nasıl ötekileştirildikleri sosyolojik eleştiri bağlamında tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Orhan Kemal, Öteki, Bereketli Topraklar üzerinde, Göç

THE MIGRATION PHENOMENON AND THE OTHER IN ORHAN KEMAL’S “ON FERTILE LANDS”

Abstract

In this study, in the work of Orhan Kemal’s “On Fertile Lands” how the migration phenomenon is handled and the extent of alienation will be probed. Acceleration of the industrialisation in the 1950’s, beginning of the migration from village to city and the tragic event of the migrants, migrating to Çukurova Region, especially being one of the production line and having the heaviest demand to internal migration, will be examined. How handled 1950’s Turkey in the work, to which negative situations the migrants, who are forced to migrate as a consequence of economic trouble, are exposed in the process of industrialisation, why and how the migrants are marginalised, will be determined in the context of sociological criticism.

Key Words: Orhan Kemal, Other, On Fertile Lands, Migration

GİRİŞ

Tarihsel, toplumsal ve siyasal anlamda önemli bir etkisi olan göç olgusu, bireysel anlamda da oldukça derin izler bırakmaktadır. *“Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret”* (<http://tdk.gov.tr>) olarak tanımlanan göç, görüleceği üzere a noktasından b noktasına gidişten çok daha fazlasını içinde barındırmaktadır. Göç kelimesi insanın köklerinden, doğduğu yerden ve geleneklerinden kopması anlamına geldiği gibi, ilk çağlardan itibaren doğal afetler, yaşam kaynaklarının yetersiz olması gibi nedenlerle insanların hayatta kalma ve daha iyi şartlarda yaşama arzularından doğan bir “yer değiştirme eylemi” olarak da tanımlanabilmektedir (Bilgi, 2006: 3; akt.; Kale, 2012: 120). Her göç akımı sebepleri, süreçleri ve sonuçları açısından benzerlikler gösterebilir de birbirinden farklılıklar arz eder. Göçler, birbirinden farklı nedenlere, farklı içeriklere, farklı gerçekleşme ve yaşanma şekillerine sahip, teklik gösteren olaylardır. Bu farklılıkların var oluşu tek bir göç tanımı yapmayı zorlaştırdığından her göç olayının kendi şartlarına ve bütünlüğüne bakılarak açıklanması gerekir. *“Göç anlık bir sosyal olgu olmaktan çok, uzun soluklu ve etki alanı geniş bir süreç olduğu için içerikte ve yapıda sürekli değişim göstermektedir. Bu değişen akışa ve yapıya bağlı olarak göçün özellikleri ve buna paralel olarak da göçün tanımı değişiklik göstermektedir”* (Çağlayan, 2013: 87). Aytaç’ın ifade ettiği üzere, *“Toplumsal-siyasal boyutu olduğu gibi bireysel boyutu da bir o kadar önemli olan göç olgusunun edebiyatta dillendirilmemiş olması düşünülemez”* (Aytaç, 2009: 23).

Önceleri sosyoloji biliminin araştırma alanında olan göç olgusu, artık Göç Sosyolojisi ya da Göç Çalışmaları gibi alanlar ve Göç Enstitüsü denilen kurumlar altında nüfusbilimciyi, sosyologu, ekonomisti, coğrafyacıyı, tarihçiyi, psikologu ve tıp araştırmacısını bir araya getiren akademik bir disiplin haline gelmiştir. *“[...]bilim insanları bireyin her türlü yer değiştirme hareketini süreç, şekil, sosyal sonuçlar (maliyetler ve kazançlar) ve bireysel ve grup deneyimleri açısından anlamaya ve açıklamaya çalışırlar”* (Macpherson, 2000: 7); ancak göç olgusu tek bir alana hapsedilmeden farklı disiplinlerin ışığında edebiyat boyutu ile de geniş bir alanda ses getirebilmekte ve farkındalık yaratabilmektedir.

Sınır içi ve sınır ötesi gerçekleşen eylemsel bir hareket olan göçte, bu eylemsel hareket isteğe bağlı gerekçelerden meydana gelebildiği gibi istek dışı nedenlerden de kaynaklanabilmektedir. Göç, bazen eğitim, sağlık ve benzeri konularda daha iyiyi elde etme arzusuyla, bireyin gideceği yeri ve zamanı belirlemede olayın merkezinde yer alması şeklinde gerçekleşirken, bazen de farklı gerekçelerden ötürü zorunlu bir biçim alabilmektedir. Bu göçlerden birincisi isteğe bağlı, ikincisi ise zorunlu göç şeklinde tanımlanabilmektedir.

Göçler de kendi içlerinde farklı gerekçelere dayanan alt başlıklara ayrılabilir. Bunlardan birisi de emek göçüdür. Emek göçü; çalışma amaçlı yapılan göçlere verilen isimdir ve bu göçün temelinde ekonomik sebepler ön planda yer almaktadır. Bu bağlamda göç edenler ekonomik açıdan daha çok kazanç elde etme amacıyla göç ederler.

Ancak Ayşe Akalın, göç kavramı içerisinde emek göçüne alt bir tanım yapılmasının gereksiz olduğunu ifade eder ve “[...]kim, nereye, hangi koşul ve sebeplerle gitmiş olursa olsun, göçmenler her durumda hayatlarını devam ettirmek için emeklerini satmak durumunda kalacaklar” (Akalın, 2015: 89) açıklamasında bulunur.

Zorunlu göç, “[...]çatışmaların, kıtlıkların, doğal afetlerin, salgın hastalıkların, etnik baskıların yanı sıra toplumsal, ekonomik ve siyasal türden problemlerin neden olduğu ve insanların, bu ve benzeri türden sıkıntılardan canlarını kurtarmak, hayatta kalmak, ya da daha az etkilenmek amacıyla toplu olarak yer değiştirmesi biçiminde açıklanabilir” (Öner, 2015: 17). Bütün bu sayılan gerekçelerin ışığında, söz konusu duruma maruz kalan kişilerin, seçme, tercihte bulunma gibi olanaklardan mahrum oldukları, bu göç türünün asıl sebebi olarak gösterilmektedir. Saydam, isteğe bağlı göç için “[...]göçmen gideceği yeri, zamanı ve şartları kendisi tayin etmektedir. Göç etmediğinde canına ve malına yönelik ağır saldırılar olmayacağını bilmektedir. Sırf mevcut yaşama standardını daha da yükseltmek için bu yolu seçmektedir” (Saydam, 2010: 3-4) açıklamasında bulunur. Bu açıklamalardan, zorunlu göçün mevcut yaşam standardını yükseltmekten ziyade, yaşamı koruma amacını taşıdığını da anlayabilmekteyiz.

Göç kavramının merkezinde insan unsuru vardır. Karak’ın ifadesine göre “Göçü yaşayan her birey için bir bilinmezlik hissi vardır. Çünkü her şeyden önce bilinmez bir yere gidiş vardır. Gidilecek yerde ne olacak merakı vardır. Meydana gelecek problemlerle nasıl başa çıkılacağına dair kurgular vardır”(Kırgız Karak, 2014, s.230). Bu çalışmada da

Orhan Kemal'in "Bereketli Topraklar Üzerinde" adlı eserinde işlenen göç olgusu üzerinde durulacaktır ve olgunun bireyler üzerindeki etkisi irdelenecektir. Göç, *"süreye bakılmaksızın aynı toplumsal sistem içinde meydana geldiğinde 'iç göç', farklı toplumsal sistemler içinde gerçekleştiğinde 'dış göç' olarak ifade edilir"* (Akkayan, 1979: 20). Bu tanım ışığında, eserimizde işlenen göç olgusu, şekil itibari ile aynı toplumsal sistem içinde meydana gelmesinden ötürü 'iç göç' olarak sınıflandırılabilir. İç göç *"[...]/tayin nedeniyle ya da işgücü göçleri olarak ayrılan "emek göçleri" insanların çalışarak para kazanmak nedeniyle yaptıkları göç türüdür"* (Koçak Y. ve Terzi E., 2012: 20) şeklinde de tanımlanabilmektedir. İç göç olarak ifade edebileceğimiz ülke sınırları içerisinde meydana gelen yer değiştirme hareketlerinde göç, köyden köye, şehirden köye şeklinde de gerçekleşebilir. Bu göçte temel unsur, göç eyleminin belli bir ülkenin sınırları içerisinde gerçekleşmiş olması gerekliliğidir. Örneğin, Türkiye'de tarımda çağdaş tekniklerin uygulanmasıyla birlikte bu göçlerde artış yaşanmıştır, tarımda makine kullanımının artmasıyla birlikte köylerde insan gücüne olan ihtiyacın azalmış olduğu ve bu durumda da köylerden kentlere olan göçün artarak devam ettiği görülmüştür. *"Türkiye özellikle 1950'li yıllarda başlayan ve 1980'lerden itibaren büyük ivme kazanan çok hızlı bir kentleşme süreci yaşamaktadır. Kırların boşalması ve kentlerin sayıca artarak aynı zamanda kalabalıklaşmasıyla devam eden bu süreçte, yani kırdan kente göç olgusunda itici, iletici, çekici ve siyasî olmak üzere başlıca 4 faktör rol oynamaktadır. Bunlardan; geçim sıkıntısı, ek gelir ihtiyacı, aylık sabit gelir ihtiyacı, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği, gizli ve açık işsizlik, miras yoluyla toprakların küçülmesi, tarımda makineleşme, kırsal kesimdeki ekonomik, sosyal ve psikolojik huzursuzluklar, sosyal ve ekonomik güvencesizlik vd. kırsal kesimdeki "itici faktörler"i oluştururken; daha iyi eğitim ve sağlık olanakları, iş bulma ümidi, aylık sabit gelire kavuşma isteği, ekonomik ve sosyal güvence talebi, modern hayat tarzına duyulan özlem ve daha iyi yaşama arzusu gibi diğer unsurlar da kentlerdeki "çekici faktörler"i meydana getirmektedir"* (Yılmaz, 2017, s.1015)

'Bereketli Topraklar Üzerinde' eseri Orhan Kemal'in 1954 yılında kaleme aldığı ve yaşadıkları köyden ekonomik gerekçelerden ötürü göç eden üç arkadaşın hikâyesini anlatmaktadır. Bunlar İflahsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali'dir. Pamuk toplama amacı ile Çukurova'ya giden üç arkadaşın bu 'emek göçü', 1950'li yılların Türkiye'sinin

de bir aynası niteliğini taşımasının yanında sosyal, ekonomik ve siyasal değişim ve etkilerini gerçekçi bir üslupla eserde ortaya koymaktadır.

“1930’lu yıllar dünya çapında Büyük Buhran’ın etkilerinin yaşandığı bir dönemken, bu yıllar Türkiye için ekonominin dışa kapatılıp devlet kontrolü altında sanayileşme çabalarına girildiği bir dönem olarak ortaya çıkar. Yapılan girişimlerle tarım sektöründe 1930’ların sonuna doğru üretimde artış yaşanmaktadır. Ancak İkinci Dünya Savaşı dönemine denk gelen 1940-1945 yıllarında ekonomik açıdan sıkıntılı bir gerileme dönemi söz konusudur. Bu sıkıntılı günlerde halkı daha zor duruma sokmamak için hükümet, kontrollü bir şekilde buğday, pamuk ve şeker pancarını piyasa fiyatlarının altında alarak daha yüksek kârlarla satar. Böylelikle savunma için askerlere gerekli desteği bulabilmiş ve halka da ekmek ve kömür gibi temel ihtiyaçları sağlayabilmiştir. Fakat bu dönemde piyasa denetiminin olduğu her alanda karaborsa, istifçilik, rüşvet ve makamı kullanarak kendine çıkar sağlama gibi olumsuzluklar engellenememiştir” (Akşin vd. 2007: 297). İşçi sömürüsü ile gelir etmek isteyenlerin engellenemediği bu dönemde de sosyal sınıflar arasındaki fark da gittikçe açılmaktadır. Bu bağlamda ‘Bereketli Topraklar Üzerinde’ adlı eserinde Orhan Kemal, bu dönemin yokluklarına, sıkıntılarına ve yolsuzluklarına yer verir. Rüşvet ve yolsuzluk dönemin başlıca iş halletme yöntemi, olarak kendini göstermekte ve bu durum toplum içinde haksızlıklara da meydan vermektedir.

“Aslında 1950 seçimlerinde köylünün desteğini alarak yönetime gelen Demokrat Parti hükümeti, unutulmuş fakir köylüye odaklanıp, tarıma yatırım yapmaya başlar. Zaten o dönemde Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye’yi Yeni Dünya’nın tarım destekçisi olarak gördüğünden, 1948 yılından itibaren Marshall yardımı çerçevesinde verilen kredilerle tarımda makineleşmeye ve tarımın geliştirilmesine destek verir. Marshall yardımı ve hükümetin çiftçiye sağladığı kredilerle satın alınması amaçlanan traktör, pulluk gibi tarım araçları ve gübreleme sayesinde tarımda verim artırmaktır. Ancak tarımda makineleşme, ırgatlıkla geçimini sağlayan köylüler için iş imkânlarını azaltır” (Oktar, 2010: 5-6). O dönemdeki tarım alanındaki gelişmeler ile tarımda verimlilik arttırılırken, makineleşme ile tarım işçilerinin iş imkânlarının da azalmaya başladığı görülmektedir. Çukurova gibi verimli arazilerin bulunduğu bölgelerin daha çok iş imkânı sunması ile bu bölgelere doğru göçler gerçekleşir.

“Dönemin hükümeti mevcut ekonomik durumu rahatlatmak ve tarımı desteklemek amacıyla farklı kanunlar uygulamak ister. Çünkü büyük toprak ağalarının elinde bulunan tarım arazilerine karşın, köylüye ait tarım arazileri bulunmamaktadır. Bu dengesizliği düzeltmek amacı ile Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 1947 yılından itibaren uygulanmaya çalışılır, ancak elinde büyük arazileri tutan bey ve ağalar bu sisteme razı olmadığından sadece devlete ait verimsiz araziler köylülere dağıtılır” (Çamurcuoğlu, 2009: 1-2). Görüleceği üzere ekilecek arazisi bulunmayan ya da verimsiz topraklara sahip olan köylüler iş bulmak için iş imkânlarının olduğu yerlere göç etmek zorunda kalmaktadır. *“Türkiye’de 1950’li yıllarda yaşanan siyasal, ekonomik alanda yaşanan değişiklikler, toplumcu gerçekçi söylem doğrultusunda Orhan Kemal’in yapıtlarına konu olmuş, bu bağlamda yazar yapıtlarında ideolojik görüşüne de uygun olarak sanayileşme karşısında ezilen işçi, köylü sınıfının yaşamına yer vermektedir.”* (Uluşahin, 2018, s.11). Bereketli Topraklar Üzerinde adlı eserinde Orhan Kemal, Orta Anadolu’nun kıraç topraklarından Çukurova bölgesine mevsimlik işçi olarak göç edenleri konu edinir. Burada ya az ücretle fabrikalarda ya da zor koşullarda tarlalarda çalışan mevsimlik işçilerin yaşadıklarını toplumcu gerçekçi bakış açısı ile eserinde yansıtmaktadır. *“Toplumcu bir yazar olarak materyalist bir felsefeye sahip olduğunu ifade eden Orhan Kemal, eserlerinin hareket noktasını da bilimsel materyalizmden alır. Türk edebiyatının devrimci yazarlarından. Kente gelmiş köylülerin, işçilerin hayatlarını gözlemleyip gerçekçi bir bakışla kaleme almıştır eserlerini.”* (Türegün, 2016, s.23).

Çalışmada, eserin yazıldığı dönemin ortamı ve koşulları göz önünde bulundurulduğundan sosyolojik eleştiri kuramı benimsenmiştir. Moran’ın da ifade ettiği üzere *“Sosyolojik eleştiri büyük ölçüde betimleyicidir; eser hakkında bir değer yargısı taşımaz, durumu tespit etmekle yetinir. Ama bazen de normatif olur ve değer yargıları verir”* (Moran, 1999: 86). Uyar’ın da ifade ettiği üzere *“Yazar ve eser bağlamında düşünüldüğünde, roman ile toplum arasındaki bağ, esere sosyolojik anlamda veriler bulunabilecek bir kaynak özelliği sağlar. Edebiyat ve sosyoloji arasında kurulacak olan bağ, ilk olarak olarak edebî metnin daha iyi anlaşılmasına ve hangi düzlem üzerinde kurmaca dünyanın oluşturulduğunu anlamamıza katkı sağlar. İkinci olarak ise, toplumun bir ferdi olarak kurmaca dünyayı oluşturan yazar, eserde bulunan kurgusal kahramanlar ve bu metnin okuyucuları bağlamında sosyolojik bir inceleme imkânı sağlar.”* (Uyar, 2015, s.44). Bu

açıklama ışığında çalışmaya konu olan metin, belirli bir dönemin, başta ekonomik sebepler olmak üzere birey ve toplum üzerindeki etkileri incelenmek üzere seçilmiştir.

“Orhan Kemal de 1938 yılında o fabrikalardan biri olan Milli Mensucat Fabrikası’nda hem kâtip, hem de ambar memuru olarak çalışır, ancak o dönemde yaygın olan rüşvet ve yolsuzluk olaylarına karışmadığı için iftirayla bu işinden olur” (Bezirci, 2006: 24). Bu açıdan bakıldığında toplumcu gerçekçi yazar Orhan Kemal’in o yılları da bu işlerde çalışırken edindiği tecrübe ve gözlemlerine eserinde ayrıntılarıyla yer verdiği görülmektedir.

Roman ve öyküleriyle çağdaş Türk edebiyatında özgün bir yeri olan Orhan Kemal, toplumsal yaşamımızın değişim dönemlerini gerçekçi bir biçimde yapıtlarında dile getirmektedir. Aydınlik gerçekçi bakışıyla insan-toplum ilişkilerini ustalıkla yansıtmıştır (bkz. <http://www.orhankemal.org>). Ortaokul öğrencisi olduğu dönemde ailesiyle Beyrut’a göç eden Orhan Kemal’in de göç mağduru olması ve 1932’de Türkiye’ye geri döndüğünde, Adana’da çırçır fabrikalarında işçilik, dokumacılık, kâtiplik, ambar memurluğu yapması, eserimizde işlenen konuya hâkim olması ve benzer olayları tecrübe etmiş olması açısından daha anlamlı olduğunu ifade edebiliriz.

Göç olgusunun başlıca elemanı olan insan unsuruna gelecek olursak, ‘iç göç’ olarak sınıflandırılmış olsa da, göç edilen bölgedeki bireyler açısından ‘ötekileştirmenin’ söz konusu olduğu eserimizde de açıkça görülebilmektedir. Eserimizde, üç arkadaşın göç ettikleri Çukurova’da şehirli-köylü ve/veya yerli ile gurbetçi arasındaki ötekileştirmeler dikkat çekmektedir.

Bu aşamada ‘öteki’ kavramına değinmekte fayda vardır. “Öteki olarak sınıflandırdığımız ya da gördüğümüz nesne, kişi vb. “biz” olarak algıladığımız çemberin dışında yer alan herkes ya da her şey olabilmektedir. Karşılaştırmalı Edebiyat ve özelinde İmgebilim gibi araştırma alanları bu çerçevede kapsamlı çalışmalar ile ön planda yer almaktadır. ‘Ben’ ve ‘Öteki’, akabinde ön yargı ile kalıp yargı araştırmaları günümüzde oldukça geniş bir zemine yayıldığı görülebilmektedir.

Bir çok alana dahil olan imge, disiplinlerarası bir kavramdır. İmgenin disiplinlerarası bir kavram olma özelliği, onu kullanan disiplinlerin, imgeye kendi alanlarına göre farklı yorumlar ve yöntemler getirmesini sağlamaktadır, ancak imgenin edebiyat alanında ne ifade ettiği bizi daha çok ilgilendiren bir gerçektir. Edebiyat alanında imge, yazarın

kendini ifade etmek için kullandığı bir araç olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda imge, yazarın hem kendi kimliğini, iç dünyasını, kısacası yazarı yazar yapan bütün arka planı gözler önüne seren sistemli bir dil, hem de yazarın gördükleri ve deneyimlediklerini zihinsel süreç içerisinde algıladıktan sonra ortaya çıkardığı imgeleri bilinçli olarak yorumlayıp anlamlandırmasıdır. Edebiyat, bilinçli bir yaratma etkinliğine sahiptir ve sözsöz imgenin malzemesi konumundadır (bkz. Bölükmeşe ve Çelik, 2013: 40).

Çalışmada, daha önce ifade edildiği üzere, Orhan Kemal'in çocukluk ve gençlik yıllarının yansıması görülebilmektedir. Orhan Kemal'in dönemin sosyal gerçekliğini ele alan başlıca yazarlarından olması, içinde yaşadığı toplumda gördüğü 'öteki' olarak ifade edilen bireyleri ve dolayısı ile zihninde şekillendirdiği imgeleri aktarmak üzere bir araç olarak kullandığı bu eseri de bu doğrultuda okura sunmaktadır.

Çalışmaya konu olan Orhan Kemal'in, 'Bereketli Topraklar Üzerinde' eserinde de Sivas'ın bir köyünden, ekonomik sebeplerden ötürü Çukurova'ya göç eden üç arkadaşın nasıl 'öteki' olarak görüldükleri ve 'ötekileştirildikleri' tespit edilmeye çalışılacaktır. Ulağlı'nın tanımlaması her ne kadar daha büyük ve kapsamlı dış göçü ifade etse de, çalışmamıza koşutluk göstermesi açısından önemlidir: *"Göçmenler ev sahibi kültür hakkında olumsuz kalıpyargılar üretirek adaptasyonu reddeder. Diğer yanda ise ev sahipleri 'öteki' olarak gördükleri yabancıları yine kendi değer yargıları ile algılayıp kimliklendirmeye başlarlar"* (Ulağlı, 2006: 22). Farklı ülkeler, dinler veya kültürlerden gelen bireylere karşı ötekileştirme oldukça yoğun karşılaşılan bir durum olmasına karşın, çalışmamızda da görüleceği üzere, 'iç göç' sonucu bir bölgeden başka bir bölgeye göç eden aynı topluma mensup bireyler arasında dahi bu duruma rastlayabilmekteyiz.

Ötekileştirmenin başlıca görüngüsü, göç eden bireylerin, göç ettikleri yerde karşılaştıkları aşağılanma, hor görülme ve beğenilmemesidir.

"Çenesiyle Veli'yi işaret eden Yunus:

"Şu oğlan demin ağasını övdü ya, kulak asma. O kaç paralık adam oluyor da ağa onu otomobiline bindiriyor? Ağa deyip geçiyor musun sen? Levyenin kaç santim idiğini bilmeyen, kurstan çıkmayan, traktörün dilinden anlamayan adamı ağa otomobiline bindirir mi? Koskoca bir ağa be!"

"Hiç canım," dedi Ali.

"İki paralık bir amele, bir ırgatı otomobiline bindirecek!"

“Bizi gözü küllü belliyor. O bizi kandırabilir mi hiç?”

“Biz kaçın kurastınız?”

Yunus gittikçe içerliyordu” (Kemal, 2008: 21).

Alıntıdan da görüleceği üzere, ağa yani işveren ile gurbete gelen işçilerin aynı arabaya dahi binmeleri hoş karşılanmamaktadır. Ancak daha ilginç olan ise maruz kalınan durumun olağan olduğunu savunan ve geçerli sebep bulan kişilerin aynı köyden göç eden arkadaşların olmasıdır. Ayrımcılığa maruz kalmanın gerekçesi ya da ölçütü de mekanik bilginin olup olmamasıdır. 1950’li yılların Adnan Menderes döneminin icraatlarından birisi de kredilerin özellikle tarım alanında kullanılmaya başlanmasıdır. Tarımda makineleşme çalışmaları yoğunlaşmaktadır. Eserde de bu bağlamda sık sık karşımıza çıkan göndermeler bulunmaktadır ve yer yer vurgusu yapılmakta olan makinalaşmaya dair bu göndermeler, değişen dünya koşullarının Türkiye’deki toplumsal yaşamın dinamiklerine nasıl nüfuz ettiğini de ortaya koyar. *“İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki yıllardaki bu değişim, Çukurova’daki tarımın sanayiye yansımaları, geleneksel insan ve toprak ilişkilerindeki değişim göç olgusunun alt yapısını oluşturan diğer faktörlerdir”* (Kale, 2012: 123).

65

Köylerinden çıkıp çalışma amaçlı geldikleri bu yerde, adres tarifi için ‘şehirli’ birisine yaklaştıklarında karşılaştıkları muameleyi takip eden alıntıda görebilmekteyiz:

“Ne yapmaları gerektiğini Yusuf’un da bildiği yoktu. Birden fötr şapkalı biri gözüne ilişerek, “Şu lenger şapkalıya soralım,” dedi. “Kadere kırk beş!”

Adamın ardından koştu:

“Efendi, efendi!”

Adam durdu, döndü, baktı.

“... Hani biz Çukurova’ya ilk geliyoruz da...”

Adam hiçbir şey anlamamıştı:

“Peki?”

“Sen bizim hemşerimizi tanır mısın? Hemşerim dediysem, hani bizim köyden değil, bizim sancaktan!”

Adam elinin tersiyle itti:

“Sokulma, geri dur?”

“Huylanma efendi, bilemedim...” (Kemal, 2008: 33).

Görüleceği üzere, şehirli-köylü ayrımı ötekileştirmeye bir örnek teşkil etmektedir. Diğer taraftan alıntıda da görüleceği üzere, ‘hemşeri’ kavramı, ötekileştirilme mağduru kahraman için bir sığınma alanı ve güvenli bir limandır. Üstelik kahramanın bunun için hemşeri dediği kişiyi tanımasına bile gerek yoktur, aynı bölgeden gelmiş (göç etmiş) olmak yeterli bir sebeptir.

Yoğun iç göç alan Çukurova bölgesinde, iş gücü fazlalığı ve işveren ile hali hazırda çalışan kişilerin sonradan gelenlere takındıkları olumsuz tavırlar ve ekmek uğruna katlanılan durum takip eden alıntıda şu şekilde aktarılmaktadır:

“Emmim derdi ki, geminizi yürütmeye bakın derdi. Adam köprüyü geçene kadar gavura bile dayı der. Sabredenin koyununu kurt yemezmiş. Ben yine gidip yalvaracam bir iki şu imansız kapıcıya! Neden dersiniz, ağamızı görüp, halimizi arz etmedik mi, elli beklesek fos. Öyle değil mi kardaşlar?”

İkisi birden, “Doğru” dediler. Yusuf önden yürüdü. Ötekiler, ne olur ne olmaz gibilerden, geride kalmışlardı.

Hâlâ resmi bir ciddilik içindeki kapıcı bir ara başını kaldırıp Yusuf’u görünce pıskıracak kedi gibi:

“Gene mi sen?”

Yusuf kelleyi koltuğa almıştı. Ya kapıcıyı tavlayıp ağalarını görme yolunu bulacak, ya da bu candan vazgeçecekti. Ne bu be? Şuraya gurbete diye çıkmışlardı!

Boynunu büktü:

“Kulun oluyum efendi!”

Kapıcı kesti attı:

“Olmaz!”

“kapında kölen oluyum!”

“Olmaz dedik!”

“Tabanlarının altını öpüyüm!”

“Abe olmaz derim sana, olmaz!”

“Olmayıp da bre kapıcı başı, oğlak başı mı? Hani bir salsan da hemşerimi bir görsem...” (Kemal, 2008: 40).

Aynı durumu şu satırlarda okumak da mümkündür:

“Sözünü bitirmemişti ki, fabrika sahibinin büyük, siyah pırıl pırıl otomobili işçi mahallesine giden yolun köşesinden çıktı. Yusuf yaralı bir kuş heyecanı içinde yekindi, sonra da hızla gelmekte olan kocaman arabanın önüne atılacağı en uygun anı beklemeye başladı

Fabrika kapıcısı her zamanki gibi, işsizleri kovdu, üstünü başını düzeltti, fabrika kapısının içinde put kesildi sonra da.

Siyah otomobil hızla geliyordu, yavaşladı. Fabrika kapısına on metre kala Yusuf öne atıldı, kollarını havaya kaldırdı. Araba kuvvetli bir frenle tam zamanında durmuştu. Şoför hırsla yere atladı. Yusuf’u tokatlayacaktı ki, fabrika sahibi arabadan şoföre seslendi. Altmışlık biriydi. Yeni tıraşlı pörsük yüzünde kıl kıl damarlar... “(Kemal, 2008: 46).

Alıntıda iş ümidi ile katlanılan içler acısı durum, şiddete maruz kalma vb. açıkça görülebilmektedir. Aynı zamanda fabrika sahibi/şehirli/zengin olarak aktarılan kişiye yüklenen imgeler de dikkate değerdir ve farklı edebi metinlerde de benzer şekilde imgelere rastlanılabilmektedir.

Para kazanma ümidi ile şehre gelen bireyler iş imkânlarının azlığına aynı şekilde hor görülmelemlere maruz kalmakta ve rüşvet/avanta mekanizması ile yüzleşmektedirler.

“Üç arkadaş boy sırasıyla kapının yanına sıralanmışlardı. Az sonra ırgatbaşı geldi. Daracık omuzlu, uzun boylu, yüzünden ne anasının gözü olduğu belli, hinoğlu hin bir Alasonyalı. Bin tarakta bezi vardı. Birbirine yakın gözleriyle, kuşku içindeydi. İşe adam kayırır, kayırdığı adamlardan avanta alır, şuna buna para karşılığı çırcırlardaki kadınları, kızları tavlardı, para vermeyen hele hele para vermeyip bir de kafa tutanların anasını beller biri.” (Kemal, 2008: 48-49).

Görüleceği üzere, iş bulmak, rüşvet ve avanta ile mümkün olabilmektedir. İşveren konumundaki ırgatbaşının tasvir edilme şekli de bütün olumsuzlukları ile görülmekte, diğer taraftan işveren veya yerli olarak görülen kişilerin (Alasonyalı Irgatbaşı ve Arnavut Kapıcı) de aslında göç sonucu Çukurova’ya gelmiş olmaları ve aslen yerli olmamaları da önemli bir ayrıntı olarak gözümüze çarpmaktadır.

Sömürülen emekler, mümkün oldukça az sayıda işçinin çalıştırılması, işçilerin kazançlarına haksız bir şekilde ortak olunması ile çalışma saatlerinin yoğunluğu eser süresince karşımıza çıkmaktadır.

“Doğru ya, patoz dedim de aklıma geldi... Bir tarihte efendi, patozda çalışıyoruz. Patoz, eski patoz. Dört buçuk ayak, kırkbeş kişilik. Lakin ırgatbaşı kansız mı kansız. Şu kadarcık merhamet arama. Kırkbeş kişilik patozu otuz beş kişiyle çalıştırıyor, on kişinin gündeliğini küt, cebe. Güneş tepede alev alev, serçeler dersin sıcaktan düşüp düşüp bayılıyor. Adam çatlayacak. Soluk alamıyorsun sıcaktan be. Yirmi saat. Paydos yok!” (Kemal, 2008: 27).

İşçilerin dayanılmaz şartlar altında çalışması ve çalıştırılması olağan olarak karşılanmaktadır. Çalışma saatlerinin fazlalığı ve iş gücü sayısının asgaride tutulmasının sancıları ile emeğin karşılığının dahi alınmıyor olması alıntıda görülebilmektedir.

Ağır ve olumsuz iş şartlarında çalıştırılan işçilerin, bu olumsuz koşullara karşın insan muamelesi görememeleri ve aynı zamanda da alay konusu olmaları takip eden alıntıda görülmektedir:

“Kalın kemikli, iriyarı ama kupkuru biri, “Donuyok”, diye tekrarladı.

Kâtibin yüzü bok koklamışçasına buruştu:

“Donuyoruz desene lan, hızlı!”

İşçinin çeneleri vuruyordu:

“Donuyok,” diye tekrarladı.

“Donuyoruz de be!”

“Donuyok!”

“mahsus mu yapıyorsun? Do-nu-yo-ruz!”

“Do-nu-yok.”

“Ayı efendim ayı. Donuyoruz!”

“Diyemem kâtip efendi, dilim alışmış bir sefer, dönmüyor...”

Araya ırgatbaşı girdi:

“Nefesini tüketme. Bunlar nerde insanlık nerde. Bunlara var mı somun! Yerler! Var mı nallı Fatma? Tamam...” (Kemal, 2008: 62).

Ağır koşullar altında çalışan işçilerin gördüğü haksız muamelenin bir diğer örneğini ırgatbaşı veriyor:

“Irgatbaşı, “İnsan suretinde hayvan,” dedi. “Ne bilir bunlar kanun manun? Allah bir alttan delmiş, bir üstten, sonra da kapmış koyuvermiş!” (Kemal, 2008: 63).

Alıntılardan da görüleceği üzere, ötekileştirmenin ve dışlanmanın boyutu gittikçe daha gaddar bir hal almakta, insanlık boyutunun sorgulanmasına kadar durum vahim bir hal almaktadır.

Göç ile yetişkin bireylerin yanında çocukların da fazlasıyla göz ardı edildiği, yetişkin muamelesine maruz kaldıkları da eserde aktarılmaktadır.

“Hürü’nün kocası dokuz yaşındaki kızına, “Geç ananın yerine,” dedi.

Çocuk zaten bekliyordu. Anasının kazmasını aldı, safa geçti.

Pehlivan Ali safin sol başındaydı. Yanında Aptal kızı, onun yanında Hürü’nün kızı, onun yanında Hürü’nün kocası, sonra sırasıyla Kel Meryem, İncirlikli Asiye, Adıyamanlı Fatma, Hüseyin Boşboğaz, Çocuk Fethi ve başkaları” (Kemal, 2008: 183).

Anlaşılabileceği üzere, erkek, kadın, çocuk demeden herkes çalışma ve ekmek parasının derdine düşmektedir.

Takip eden alıntı eseri ve göç olgusunu özetler niteliktedir:

“Analar, erkek yüzlü analar, avuçları nasırlı analar, gözlerinde dökecek yaş kalmamış kupkuru analar, iş ve ekmek haberiyle dönecek erkeklerinden yana dikmişlerdir gözlerini. O yana, kocalarının her sabah, daha şafak sökmeden gidip omuz omuz doldurduğu “ırgat pazarı”na!” (Kemal, 2008: 186).

Zoraki göçün acımasızlığı, bireyler ve aileleri üzerindeki yıkıcı etkisi, ailenin bütün fertlerini içine alan yokluk, çaresizlik, ölüm ve haksızlık gibi göçün getirmiş olduğu olumsuzluklar, verilen alıntılar ile tespit edilip yorumlanmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

Sonuç olarak zorunlu göç sonucu bir bölgeden bir başka bölgeye yerleşen bireylerin karşılaşacağı durumlar ve bu bağlamda ötekileştirmeye maruz kalmaları sıkça görülmektedir. Göç ve etkileri sosyal hayatın her alanında iz bıraktığı gibi, edebiyat boyutu ile de okur nezdinde dikkat çekmekte ve yer bulabilmektedir. ‘Öteki’ kavramının zaman, durum ve mekân bağlamında değişkenlik gösterdiği görülmüştür. Sosyolojik eleştiri kuramı bağlamında incelenen eserimizde, göç sonucu gerçekleşen ötekileştirmenin yazar ve dönem bağlamında neden ve nasıl gerçekleştiği ve kurgulandığı konusunda tespitlerimiz, yazarımız Orhan Kemal’in gerçekçi bir yaklaşım sergilediği noktasındadır.

Birçok farklı disiplin tarafından ele alınan göç kavramı, edebiyat bağlamında da tartışılıp incelenmektedir. Orhan Kemal’in ‘Bereketli Topraklar Üzerinde’ adlı eseri, bu kavramın gerçekçi bir yansımasıdır. Yazarların da farkındalık yaratma açısından toplumsal sorumluluklarının olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, Orhan Kemal’in “Bereketli Topraklar Üzerine” eserinin, dönemin sosyo-kültürel yapısını gerçekçi bir perspektif ile okuruna aktardığını, öteki kavramını okuruna derinden hissettirebildiğini ve göç ile göçe maruz kalanları eleştirel bir üslupla aktardığını ifade edebiliriz.

KAYNAKÇA

Akalın, A. (2015) “Açık, Döner, Mühürlü Kapılar: 20. Yüzyılda Batı/Doğu Ekseninde Emek Göçünün Seyri”, Küreselleşme Çağında Göç, Derleyenler: S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yayınları, İstanbul, s.89 -106.

Akşin, S. (2007) Kısa Türkiye Tarihi, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Akkayan, G. (1979). Göç ve Değişme, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Aytaç. G. (2009). “Edebiyatta ‘Göç’”, Kültür ve Edebiyatta Göç ve Göçmenlik, Ankara: Başkent Matbaa.

Bezirci, A. (2006). Orhan Kemal - Yaşamı, Sanatı, Eserleri, Anıları-, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.

Bölükmeşe, E. ve Çelik, F. (2013). “Kurban Said’in ‘Ali ve Nino’ Adlı Eserinde Doğu(lu) ve Batı(lı) İmgesi, Cilt:14, Sayı:2, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayınları.

Çağlayan, S. (2013). Kent Sosyolojisi, “Göç Kavramı ve Kuramları”, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2978, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi

Çamurcuoğlu, G. (2009). “Türkiye Cumhuriyeti’nin Toprak Reformu ve Milli Burjuvazi Yaratma Çabası”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XIII, ss. 161-178.

Kale, Ö. (2012). “Gurbet Kuşları, Eskici ve Oğulları, Vukuat Var Romanlarında Göç Olgusu”, Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, C. 1, S. 2, s. 119-127.

Kırgız Karak, Ş. (2014) “Edebiyatta Yankılanan Bir Seda: Göç”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED], Erzurum, s.229-243.

Koçak, Y. ve Terzi, E., (2012). “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, Kafkas Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt:3, Sayı:3.

Kemal, O. (2008). Bereketli Topraklar Üzerinde, İstanbul: Everest Yayınları.

Macpherson, C. (2000). Some Social And Economic Consequences Of Migration, UNESCO Migration Text, Auckland, Yeni Zelanda.

<http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SHS/pdf/Migration-in-Samoa.pdf> (29.01.2015)

Moran, B. (1999). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İstanbul: İletişim Yayınlar.

Oktar, S. ve Varlı, A. (2010). “Türkiye’de 1950-1954 Döneminde Demokrat Parti’nin Tarım Politikası”, Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi, C: 28, No: 1, ss. 122.

Saydam, Abdullah. (2010). Kırım ve Kafkas Göçleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Şirin Öner, N. A. (2015) “Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar”, Küreselleşme Çağında Göç, Derleyenler: S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 13-27.

Türegün, T. (2016). Türkiye’de 1945-1960 Arası Ekonomik Ve Siyasi Uygulamaların Orhan Kemal Romanlarına Yansıması”, T.C. Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Ulağlı, S. (2006). İmgebilim ‘Öteki’nin Bilimine Giriş, Ankara: Sinemis Yayınları.

Uluşahin, E. (2018). “Orhan Kemal’in Bereketli Topraklar Üzerinde, Müfettişler Müfettişi, Üçkağıtçı, Adli Yapıtlarında Kültürel Unsurların Çevirisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Tekirdağ, s.11-31.

Uyar, F. (2015). “Orhan Kemal’in Bereketli Topraklar Üzerinde Romanında Kentte Yiten İnsan”, Mavi Atlas, s.43-52.

Yılmaz, C. (2017). “Türkiye’de Kırdan Kente Göç Sürecinde Etkili Olan Aracı Faktörler”, Geçmişten Günümüze Göç II, Samsun, s.1015-1022.

<http://www.orhankemal.org> (29.01.2015)

<http://tdk.gov.tr/> (29.01.2015)